

Investigation of personality traits and self-esteem levels of substance user and non user adolescents based on certain socio-demographic variables

Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri ve benlik saygısı düzeylerinin sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi¹

Zöhre Kaya²

Abstract

The aim of the present study is to examine personality traits and self-esteem levels of a total number of 124 adolescents aging between 14 and 20 (62 adolescents who are using substance and 62 adolescents who are not using any substance) are compared based on certain socio-demographic variables. Five-Factor Personality Inventory (FFPI) and Rosenberg Self-Esteem Questionnaire (RSEQ) are used in order to collect data. For the comparison of two groups, t-test is used if the data was normally distributed, and Mann-Whitney U Test was used when normality assumptions were not met. When there are more than two groups, for normally distribute variables One-way ANOVA, and when normality assumptions were not met, Kruskal-Wallis Test were used. According to the findings, girls who are using substance had lower levels of conscientiousness compared to girls who are not using any substance. For boys, they had lower scores for extraversion, agreeableness, conscientiousness, and openness to experience and higher levels of neuroticism if they are using some substance compared to the ones who are not using any substance. When age is taken into consideration, the results indicated that substance using adolescents between 17-20 had higher agreeableness scores compared to the substance using adolescents

Özet

Bu çalışmada, 14-20 yaş arasında, 62 madde kullanan ve 62 madde kullanmayan olmak üzere toplam 124 ergenin kişilik özellikleri ile benlik saygısı düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri, Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) ile toplanmıştır. Analizlerde bağımsız iki grup karşılaştırılırken "t testi" ve normal teori varsayımlarının sağlanmadığı durumlarda ise "Mann-Whitney U Testi" kullanılmıştır. İki'den fazla grubun olduğu durumlar için "Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA)" ve normal teori varsayımlarının sağlanmadığı durumlarda ise "Kruskal-Wallis Testi"nden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, madde kullanan kızların özdenetim/sorumluluk puanlarının madde kullanmayan kızlardan daha düşük olduğu; madde kullanan erkeklerin dışadönüklük, yumuşakbaşlılık, özdenetim/sorumluluk ve gelişime açıklık puanlarının madde kullanmayan erkeklerden daha düşük, duygusal tutarsızlık puanlarının ise daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş değişkenine göre bakıldığında, 17-20 yaş arasındaki madde kullanan ergenlerin yumuşakbaşlılık puanının 14-16 yaş arasındaki ergenlerden yüksek olduğu, madde kullanmayan

¹ Bu çalışma yazarın doktora tezinin bir bölümünden hazırlanmıştır.

² Yard. Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, zohrekaya@hotmail.com

aged between 14-16. On the other hand, no significant differences were found for adolescents who are not using any substance. Moreover, there were not any significant differences based on the age onset of substance use and immigration status. For self-esteem, boys who are using substance had lower levels compared to the boys who are not using substance. There was no significant difference for the girls based on self-esteem. Results were discussed in the light of literature and implications were proposed.

Keywords: Substance abuse, personality traits, self-esteem, adolescent, gender.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

ergenlerin yaş faktörüne göre kişilik özelliklerinin anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır. Maddeye başlama yaşına göre, madde kullanan ergenlerin kişilik özelliklerinin farklılaşmadığı aynı zamanda madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin göç değişkenine göre kişilik özelliklerinin anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Benlik saygısı açısından incelendiğinde, madde kullanan ve kullanmayan kızların benlik saygılarının farklılaşmadığı; madde kullanan erkeklerin benlik saygılarının madde kullanmayan erkeklerden daha düşük olduğu görülmüştür. Ulaşılan sonuçlar ilgili literatür ışığında tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Madde bağımlılığı, kişilik özellikleri, benlik saygısı, ergen, cinsiyet.

GİRİŞ

Önemli toplum ruh sağlığı problemlerinden biri olan madde bağımlılığı, ortaya koyduğu etkileri ve sonuçları ile bunlara eşlik eden sosyal, psikolojik ve ekonomik özellikleri nedeniyle birçok disiplini ilgilendiren önemli bir sorundur. Kişinin, kullanmadığı zaman bedensel ve psikolojik sorunlar yaşadığı ve kullanımının bireyin işlevselliğinde ve kişilerarası ilişkilerinde güçlükler yarattığı ve bireyin kendisinde bilişsel, davranışsal ve duygusal açıdan değişiklikler yaratmak için gittikçe dozunu arttırmak zorunda kaldığı maddelerin ortaya çıkardığı tabloya "madde bağımlılığı" denilmektedir (Polat, 2002). Yapılan çalışmalar, kişilik özelliklerinin madde bağımlılığına kaynaklık eden risk faktörleri içerisinde olduğu, düşük benlik saygısı ile kaygı ve depresyon gibi psikolojik belirtilerin madde bağımlılığı ile birlikte görüldüğünü ortaya koymuştur. Bu nedenle kişilik özellikleri ve benlik saygısı gibi kavramlar araştırmacıların önemli ilgi alanlarından birisi olmuştur.

Ergenlik dönemindeki birey fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilişsel olarak ciddi bir değişim ve gelişim göstermektedir. Yetişkin davranışları öğrenmeye yönelen ergen çevresiyle girdiği etkileşimde bir takım alışkanlıklar kazanır ve çevreye uyum sağlamada yeni tutumlar geliştirir. Benlik bilincinin gelişmesinde insanın içinde yaşadığı çevrenin önemine dikkat çekilmiştir (Tevrüz ve Türk-Smith, 1996). Alışkanlıkların kazanılmasında, bir gruba ait olma ve grup tarafından kabul edilme isteği etkili olduğundan birey herhangi bir sorgulama yapmadan uyum gösterme davranışı içine girebilmektedir. Ergenlik dönemi bir değişim dönemidir ve genç insanların kendilerini ailesinden, anne ve babasından farklılaştırmak gibi gelişimsel görev ile yüz yüze kaldıkları bir dönemdir. Kendi değerlerini ve inandıklarını deneyen, yeni kimliklere ve rollere bürünen, kişilik sınırlarını zorlayan davranışlar Erikson (1968) ve Havinghurst (1972) gibi kuramcıların da belirttiği gibi ergenlikte normal kabul edilmektedir (Akt. Shedler ve Block, 1990). Bu açıdan bakıldığında; ergenlik dönemi, gencin riskli davranışlar içine girdiği ve bunların negatif sonuçlarına daha fazla maruz kaldığı bir dönemdir. Bu etkilerin ailede yarattığı kaygı, bireyle aralarında yoğun çatışmaya ve kontrol davranışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bireyin içinden gelen bağımsızlık duygusu ile denetleyici tutumların çatışması sonucunda ergen istenmeyen davranışlara yönelebilmektedir.

Madde kullanımı bu istenmeyen davranışlardan birisidir. Bu süreçte arkadaş çevresi önemli rol oynamaktadır. Ergenlik döneminde ailesiyle duygusal bağları zayıflayan ergenler kimlik gelişimlerini henüz tamamlamamış ve bağımsızlıklarını kazanamadıkları için birtakım tehlikelere açık durumdadırlar. Muus'a göre (1980), aileye bağlılığın azalması ile ergenler yeni bağımlılıklar ararlar ve bu bağlanma arkadaş grupları ile olmaktadır. Arkadaşın aileden daha fazla etkili olmaya başlaması, bir otorite olarak görülmesi ve arkadaşlar tarafından kabul görülmenin bir ödül olarak algılanması gibi nedenlerle "hayır diyebilme" sosyal becerisinin kullanılamaması ergeni riskli davranışlar içine çekebilmektedir. Madde kullanımına bu şekilde başlama durumunun yaygın olduğu görülmektedir.

Tellegen ve ark. (1988) yaptığı çalışmada, kişilik özelliklerinin madde kullanımında ailesel risk faktörü olduğu sonucuna varılmıştır (Akt. Swendsen ve ark., 2002). Herhangi bir kişilik özelliğinin tek başına madde kullanımına yol açmasından ziyade kişilik özellikleri ile madde kullanımı arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu ve bu etkileşimin bireylerin kişilik özelliklerine göre yoğunlaşma gösterdiği söylenebilir. Genellemek güç olsa da; kişilik özelliklerinin önemli bir bölümünün kalıtsal olduğu gerçeği göz önüne alındığında, ailevi risk faktörleriyle madde kullanım bozukluğu arasında ilişki olduğu sonucuna varılabilir (Swendsen ve ark., 2002). Genel anlamda bir değerlendirme yapıldığında, düşük benlik saygısı ve bununla bağlantılı endişe ve depresyon, utanç ve suçluluk duygusu, korku ve yalnızlık duygusu ile yalıtımın madde bağımlılığı ile birlikte görülen belirtiler olduğu görülmektedir. Bu belirtilerin yoğun olması durumunda çoğunlukla psikiyatrik bir bozukluk ile sonuçlanabileceği gibi belirtilerin hafif düzeyde olması durumunda ise bireyin yaşam kalitesi olumsuz etkileneceğinden madde kullanımını tetikleyebilmektedir. Psikoloji literatüründe benlik saygısı kavramı üzerinde ilk çalışma yapmış ve bu kavramı ilk tanımlamış kişi olarak kabul edilen James'a göre benlik saygısı, kişinin kendisini ne kadar başarılı algıladığı ile bu başarısına atfettiği değer arasında yaptığı değerlendirmedir (Koçak, 2008; Gürel-Yılmaz, 2009). Benlik saygısı, bireyin kendisini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli biri olarak algılama derecesidir ve bireyin kendisini bu açılardan yeterli biri olarak değerlendirme eğilimi de olumlu bir kişilik özelliği sayılmaktadır (Temel ve Aksoy, 2001).

Ergenlerin yaşamlarının en hassas döneminde bulunmaları gerçeğinden hareketle, toplumla uyum sorunu yaşamalarına neden olan madde kullanımına başlamada etkili olan faktörleri ortaya koymak ve elde edilen bulguların alanla ilgilenecekleri veri sağlama açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Madde kullanımı nedeniyle bağımlı sayısının ve madde temini için suç teşkil eden davranışların giderek artış göstermesi ciddi toplumsal tehdit oluşturmaktadır. Bu durumda ergenleri madde kullanımına iten nedenlerin belirlenmesi, madde kullanımının bireysel, ailevi ve toplumsal değişkenler çerçevesinde ele alınıp incelenmesinin hem ergenler için hem de ergenin çevresinde bulunanlar için pratik anlamda katkılar sağlayabilir. Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özelliklerinin ve benlik saygısı düzeylerinin farklı değişkenlerle ilişkisinin incelenmesinin önleyici ve koruyucu çalışmalar açısından önemli bulgular ortaya çıkaracağı öngörülmektedir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri cinsiyet, yaş, maddeye başlama yaşı, adli sorun, göç, gelir algısı gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin benlik saygısı düzeyleri cinsiyet, yaş, maddeye başlama yaşı, adli sorun, göç, gelir algısı gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli ve Örneklemi

Betimsel ve karşılaştırmalı olarak yapılan bu çalışmanın örneklemini, 62 madde kullanan ergen ile 62 madde kullanmayan ergen olmak üzere toplam 124 ergenden oluşmaktadır. Örneklemin %88.7'si erkek, %11.3'ü kız ergenden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşlarının 14-20 arasında değiştiği ve çoğunluğunu 17 yaş (37.1) ile 16 yaş (21.0) grubu oluşturmuştur. Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin farklı değişkenler açısından karşılaştırılması Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Sosyo-demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Sosyo-demografik özellikler		Madde Kullanan		Madde Kullanmayan	
		n	%	n	%
Cinsiyet	Kız	7	11.3	7	11.3
	Erkek	55	88.7	55	88.7
Yaş	14-16	23	37.1	23	37.1
	17-20	39	62.9	39	62.9
Sınıf tekrarı	Tekrar eden	24	38.7	14	22.6
	Tekrar etmeyen	38	61.3	48	74.4
Devamsızlık durumu	Çok az olan	6	9.7	22	35.5
	Az olan	13	21.0	29	46.8
	Çok olan	19	30.6	9	14.5
	Oldukça çok olan	24	38.7	2	3.2
Anne-baba birlikteliği	Ayrı	9	14.5	6	9.7
	Birlikte	53	85.5	56	90.3
Kardeş sayısı	Tek çocuk	5	8.1	2	3.2
	1 kardeş	24	38.7	37	59.7
	2 kardeş	19	30.6	9	14.5
	3 kardeş	6	9.7	4	6.5
	4 kardeş	2	3.2	3	4.8
	5 ve daha fazla kardeş	6	9.7	7	11.3
Aile yapısı	Çekirdek aile	52	83.9	52	83.9
	Geniş aile	9	14.5	10	16.1
	Yanıtlamayan	1	1.6	-	-
Göç durumu	Göçle gelen	15	24.2	14	22.6
	Göçle gelmeyen	47	75.8	48	77.4
Gelir durumu	Düşük	10	16.1	14	22.6
	Orta	32	51.6	22	35.5
	Normal	15	24.2	21	33.9
	Yüksek	5	8.1	5	8.1
	Yeşil kart	18	29.0	11	17.7
Sosyal güvence	Bağkur	4	6.5	7	11.3
	SSK	29	46.8	31	50.0
	Güvence yok	4	6.5	8	12.9
	Emekli sandığı	7	11.3	4	6.5
	Özel sigorta	-	-	1	1.6

Tablo 1'de görüldüğü gibi, sınıf tekrarı madde kullanan grupta %38.7 ($n=24$) iken madde kullanmayan grupta %22.6 ($n=14$) olarak saptanmıştır. Devamsızlık oranları incelendiğinde, madde kullanan grupta "çok" ve "oldukça çok" diye yanıtlayanların oranı %69.3 ($n=43$)'tur. Madde kullanmayan grupta ise devamsızlığı "çok az" ve "az" olanların oranı %82.3 ($n= 51$)'tür. Devamsızlık açısından karşılaştırıldığında, iki grup arasında belirgin farklılık olup, madde kullanan ergenlerde devamsızlık oranı daha yüksektir. Madde kullanan grubun %14.5'i ($n=9$) ebeveynlerinin ayrı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu oran madde kullanmayan ergen grubunda %9.7 ($n=6$)'dir. Madde kullanan ergenlerin %8.1'i ($n=5$) tek çocuk iken, madde kullanmayan grubun %3.2'si ($n=2$) tek çocuktur. Her iki grupta tek kardeş sahibi olma oranı yüksek olup, %38.7 ile ($n= 24$) madde kullanan grup, %59.7 ile ($n=37$) madde kullanmayan grup gelmektedir. Ayrıca, madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin aile yapılarının birbirine benzerlik gösterdiği, örneklemin %83.9'unun ($n=52$) çekirdek aile yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Göçle gelenlerin oranlarına göre değerlendirme yapıldığında, madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin oranları benzer olmakla birlikte, madde kullanan grupta göçle gelenlerin oranı %24.2 ($n=15$), kullanmayan grupta ise %22.6 ($n=14$)'dir. Sosyo-ekonomik düzeylerine göre bakıldığında madde kullanan ergenlerin %16.1'i ($n=10$) düşük, %51.6'sı ($n=32$) orta, %24.2'si ($n=15$) normal ve % 8.1'i ($n=5$) yüksek geliri olduğu görülmektedir. Madde kullanmayan grubun %22.6'si ($n=14$) düşük, %35.5'i ($n=22$) orta, %33.9'u ($n=21$) düşük ve %8.1'inin ($n=8$) yüksek gelir sahibi oldukları belirlenmiştir. Her iki grupta da orta gelir düzeyine sahip olan ergenlerin oranı yüksektir. Son olarak araştırmaya katılan ergenlerin sosyal güvenceleri değerlendirildiğinde, madde kullanan grubun %64.6'si ($n=40$) ve kullanmayan grubun %67.8'i ($n=42$) güvencelerinin SSK, Bağkur ve Emekli Sandığı'ndan biri olduğu, madde kullanan grubun %29'u ($n=18$) ve kullanmayan grubun %17.7'si ($n=11$) giivencelerinin yeşil kart olduğu ve madde kullanan grubun %6.5'i ($n=4$) ile kullanmayan grubun %12.9'unun ($n=8$) herhangi bir güvencelerinin olmadığı görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE): Türkiye'de yaşayan insanların kişilik özelliklerine ilişkin algılamalara uygun bir yapısal özellik gösteren çok boyutlu bir kişilik envanteridir. 5FKE, genç ve yetişkin kişilik boyutunda ve bu boyutların farklı yönlerini 17 alt ölçekte ele almaktadır. 5FKE, bireyin kendi kendini değerlendirdiği davranışsal, duygusal ve düşünsel özelliklerle ilgili kısa ifadeleri içeren, 5'li Likert biçiminde derecelendirilmiş, 220 maddeden oluşmaktadır. Beş Faktör Kişilik Envanteri, Somer, Korkmaz ve Tatar (2004) tarafından uluslar arası bir kişilik madde havuzundan yaralanarak oluşturulmuş ve 17 alt boyutun toplam puanları üzerinden Temel Bileşenler Faktör Analizi yapılarak Varimax döndürmesi uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini ölçmek amacıyla yapılan bu analizler sonucunda 17 boyutun beş faktör altında, ait olmaları beklenen boyutlarla uyumlu olarak gruplandığı görülmüştür. Beş genel faktörün güvenilirlik katsayıları .84 ile .91 arasındadır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ): 1965 yılında Morris Rosenberg tarafından ergenlere yönelik benlik saygısı ölçüm aracı olarak geliştirilmiştir. Bireyin kendi kendine yanıtlayabileceği ve uygulaması kolay olan ölçeğin ülkemizde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu tarafından 1985 yılında yapılarak Türkiye'deki ergenlerde de kullanılabilir hale getirilmiştir (Çuhadaroğlu, 1986). Her alt ölçek için elde edilen değişmezlik katsayıları .46 ile .89, test- tekrar test güvenilirlik yöntemi ile güvenilirlik katsayısı .75 olarak saptanmıştır. Ölçekteki ilk on madde benlik saygısı alt ölçektir. Guttman yöntemiyle puanlanan ölçekten 0-1 puan alanların "yüksek", 2-4 puan alanların "orta", 5-6 puan alanların "düşük" benlik saygısına sahip oldukları kabul edilmektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 15 istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Madde kullanan ergenler ile kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri ve benlik saygısı düzeyleri üzerinde bazı değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek için bağımsız iki grup karşılaştırılırken "*t* testi" ve normal teori varsayımlarının sağlanmadığı durumlarda "Mann-Whitney *U* Testi" kullanılmıştır. İki'den fazla grubun olduğu durumlar için "Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA)" ve normal teori varsayımlarının sağlanmadığı durumlarda ise Kruskal-Wallis Testi"nden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Madde kullanan ergenler ile kullanmayan ergenlerin kişilik özelliklerinin cinsiyete göre bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak için yapılan *t* testi sonuçlarına Tablo 2'de yer verilmiştir. Buna göre madde kullanan kızlar ile kullanmayan kızlar arasında öz-denetim/sorumluluk boyutunda istatistiksel anlamlılıkta fark vardır ($t_{12}=-2.360, p<.05$). Madde kullanan kızların öz-denetim/sorumluluk puanları daha düşüktür. Madde kullanan erkekler ile kullanmayan erkeklerin kişilik özellikleri karşılaştırıldığında, tüm boyutlarda bu iki grup arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Dışadönüklük ($t_{108}=-2.280, p<.05$), yumuşak başlılık ($t_{108}=-2.633, p<.05$), öz-denetim/sorumluluk ($t_{108}=4.415, p<.001$) ve gelişime açıklık ($t_{108}=-2.857, p<.01$) boyutlarında madde kullanan erkeklerin puanları daha düşük, duygusal tutarsızlık boyutunda ise ($t_{108}=3.454, p<.01$) daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 2. Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Kişilik Özelliklerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına Dayalı *t*-testi Sonuçları

Kişilik Özellikleri	Cinsiyet	<i>n</i>	$\bar{x}$	ss	sd	<i>t</i>	<i>p</i>
	Kız Ergenler						
Dışadönüklük	Madde Kullanan	7	3.87	.673	12	1.213	.248
	Madde Kullanmayan	7	3.49	.504			
Yumuşak Başlılık	Madde Kullanan	7	3.64	.188	12	.893	.390
	Madde Kullanmayan	7	3.44	.584			
Özdenetim- Sorumluluk	Madde Kullanan	7	2.75	.668	12	-2.360*	.36
	Madde Kullanmayan	7	3.51	.525			
Duygusal- Tutarsızlık	Madde Kullanan	7	2.85	.693	12	1.110	.289
	Madde Kullanmayan	7	2.46	.628			
Gelişime Açıklık	Madde Kullanan	7	3.94	.421	12	-.142	.889
	Madde Kullanmayan	7					
	Erkek Ergenler						
Dışadönüklük	Madde Kullanan	55	3.32	.493	108	-2.280*	.25
	Madde Kullanmayan	55	3.51	.342			
Yumuşak Başlılık	Madde Kullanan	55	3.45	.442	108	-2.633*	.010
	Madde Kullanmayan	55	3.51	.342			
Özdenetim- Sorumluluk	Madde Kullanan	55	3.28	.519	108	4.415***	.000
	Madde Kullanmayan	55	3.68	.432			
Duygusal- Tutarsızlık	Madde Kullanan	55	2.71	.634	108	3.454**	.001
	Madde Kullanmayan	55	2.31	.591			
Gelişime Açıklık	Madde Kullanan	55	3.66	.474	108	-2.857**	.005
	Madde Kullanmayan	55	3.91	.447			

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin yaş değişkenine göre kendi aralarındaki karşılaştırmasına bakıldığında, Tablo 3'de görüleceği gibi madde kullanan ergenlerin kişilik özellikleri, sadece yumuşak başlılık boyutunda anlamlı farklılık göstermiştir. 17-20 yaş grubundaki ergenlerin yumuşak başlılık ortalamaları ($\bar{x}=3.573$, $ss=.419$, $t_{60}=-2.363$) 14-16 yaş grubundaki ergenlerin ortalamalarından ($\bar{x}=3.322$, $ss=.395$, $t_{60}=-2.327$) anlamlı derecede ($p<.05$) daha yüksektir. Madde kullanmayan ergenlere göre değerlendirildiğinde ise kişilik özelliklerinin yaşa göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Kişilik Özelliklerinin Yaş Değişkenine Göre Kendi Arasındaki Karşılaştırması

Kişilik özellikleri	Yaş	n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Madde Kullanan							
Dışadönüklük	14-16	23	3.33	.615	60	-.591	.557
	17-20	39	3.41	.496			
Yumuşak Başlılık	14-16	23	3.322	.395	60	-2.327*	.023
	17-20	39	3.573	.419			
Özdenetim-Sorumluluk	14-16	23	3.161	.560	60	-.715	.478
	17-20	39	3.266	.560			
Duygusal Tutarsızlık	14-16	23	2.558	.640	60	-1.641	.106
	17-20	39	2.829	.620			
Gelişime Açıklık	14-16	23	3.619	.506	60	-.967	.337
Madde Kullanmayan							
Dışadönüklük	14-16	23	3.460	.391	60	-.810	.421
	17-20	39	3.537	.342			
Yumuşak Başlılık	14-16	23	3.659	.481	60	.265	.792
	17-20	39	3.537	.342			
Özdenetim-Sorumluluk	14-16	23	3.613	.494	60	-.769	.445
	17-20	39	3.703	.411			
Duygusal Tutarsızlık	14-16	23	2.342	.592	60	.158	.875
	17-20	39	2.317	.598			
Gelişime Açıklık	14-16	23	3.923	.540	60	.032	.975
	17-20	39	3.920	.375			

* $p<.05$

Madde kullanan ergenler maddeye başlama yaşlarına göre, 8-12, 13-15 yaş ve 16-17 yaş olarak üç gruba ayrılmıştır. Bu yaş grupları arasında kişilik özellikleri açısından fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile araştırılmış ancak maddeye başlama yaşları açısından madde kullanan ergenlerin kişilik özelliklerinin farklılaşmadığı saptanmıştır ($p>.05$).

Tablo 4. Madde Kullanan Ergenlerin Maddeye Başlama Yaşına Göre Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Kişilik Özellikleri	Varyansın Kaynağı	Kareler		Kareler		
		Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Dışadönüklük	Gruplar Arası	.539	2	.269	.921	.404
	Gruplar İçi	17.248	59	.292		
	Toplam	17.787	61			
Yumuşak Başlılık	Gruplar Arası	.303	2	.152	.835	.439
	Gruplar İçi	10.719	59	.182		
	Toplam	11.022	61			
Özdenetim Sorumluluk	Gruplar Arası	.160	2	.080	.251	.779
	Gruplar İçi	18.854	59	.320		
	Toplam	19.014	61			
Duygusal Tutarsızlık	Gruplar Arası	.035	2	.018	.042	.959
	Gruplar İçi	24.714	59	.419		
	Toplam	24.749	61			
Gelişime Açıklık	Gruplar Arası	.245	2	.123	.538	.587
	Gruplar İçi	13.437	59	.228		
	Toplam	13.682	61			

Araştırmada madde kullanan ergenlerin kişilik özelliklerinin adli sorun yaşanıp yaşanmadığına göre bir fark gösterip göstermediği *t* testi ile incelenmiştir. Madde kullanan ergenler kendi aralarında kişilik özellikleri açısından adli sorun yaşayanlar ($n=43$) ve adli sorun yaşamayanlar ($n=18$) olarak karşılaştırıldığında, bu iki grubun aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Göç değişkenine göre madde kullanan grup ile kullanmayan grup kendi içinde göçle gelen ve göçle gelmeyen ergenler olarak karşılaştırılmış, göç değişkeni, madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri açısından farklılığa neden olmamıştır.

Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin benlik saygısı puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen *t* testi sonucunda, madde kullanan kızlar ile kullanmayan kızlar arasındaki puan ortalamaları anlamlı bulunmazken, madde kullanan erkekler ile kullanmayan erkek ergenlerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t_{707}=4.108$, $p<.001$). Söz konusu farklılık Tablo 5'den de anlaşılacağı gibi madde kullanan erkek ergenlerin lehine gerçekleşmiştir.

Tablo 5. Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Benlik Saygısının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Dayalı *t*-testi Sonuçları

Cinsiyet		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Kız	Madde Kullanan	7	2.142	1.57	12	1.540	.150
	Madde Kullanmayan	7	1.142	.690			
Erkek	Madde Kullanan	55	2.259	1.55	107	4.108*	.000
	Madde Kullanmayan	55	1.181	1.15			

** $p<.01$

Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin benlik saygısı ölçeğinden almış oldukları puanların yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda, gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>.05$). Gelir düzeyi değişkenine göre Kruskal Wallis Ki-Kare puanları madde

kullanan grup için ($X^2 = 3.626$; $sd = 3$; $p > .05$) ve madde kullanmayan grup için ise ($X^2 = 5.297$; $sd = 3$; $p > .05$) olarak bulunmuştur. Buna göre madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin benlik saygısı gelir algısına göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Sosyal güvence değişkenine göre ise, Kruskal-Wallis Ki-Kare puanları madde kullanan grup için ($X^2 = 10.397$; $sd = 4$; $p < .05$) ve madde kullanmayan grup için ise ($X^2 = 5.340$; $sd = 5$; $p > .05$) olarak saptanmıştır. Bu sonuca göre madde kullanan grubun benlik saygısı puanları sosyal güvence değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermektedir. Tablo 6 incelendiğinde, benlik saygısı puan ortalamaları açısından güvencesi olmayan grup ile emekli sandığı grubu arasında anlamlı farklılık olduğu, güvencesi olmayan grubun benlik saygısının daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Sosyo-Ekonomik Değişkenlere Göre Benlik Saygısına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Benlik Saygısı	Gelir Düzeyi/Sosyal Güvence	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Madde Kullanan Grup	Düşük	10	40.00	3	3.626	.305	Anlamsız
	Orta	32	29.56				
	Normal	15	32.43				
	Yüksek	5	24.10				
Madde Kullanmayan Grup	Düşük	14	40.68	3	5.297	.151	Anlamsız
	Orta	22	29.23				
	Normal	21	28.95				
	Yüksek	5	26.50				
Madde Kullanan Grup	Yeşil Kart (A)	18	31.50	4	10.397	.034	D-E
	Bağkur (B)	4	44.88				
	SSK (C)	28	30.02				
	GüvenceYok (D)	4	46.38				
	Emeklisandığı (E)	7	16.93				
Madde Kullanmayan Grup	Yeşil Kart	11	39.41	5	5.340	.376	Anlamsız
	Bağkur	7	38.57				
	SSK	31	27.61				
	Özel sigorta	1	32.00				
	GüvenceYok	8	28.88				
	Emekli sandığı	4	32.63				

* $p < .05$

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzün en önemli sorunu madde kullanımı ve bağımlılık ile mücadeledir (Çelik, 2006). Bağımlılık yapan maddelerin bireyin hayatını her yönden olumsuz etkilediği, bireyde fiziksel ve zihinsel travma yarattığı, psikolojik ve fizyolojik etkisi ile bireyi kendisinin esiri durumuna getirdiği bilinmektedir. Madde kullanımının daha çok ergenlik dönemine denk gelmesi sorunun gençlik dönemine özgü problem alanları içerisinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Ergenliğin gelişiminde psikolojik faktörler önemli rol oynamaktadır. Ergenlik dönemi madde bağımlılığının psikolojik olan başlangıç belirtilerinin derinden anlaşılmasını sağlaması açısından oldukça önemlidir. Ancak uzmanların da işaret ettiği gibi (Shedler ve Block, 1990) çalışmaların ergenlerin

sadece birkaç yılını kapsaması ve çok nadir olarak 13 yaş öncesini ele alması nedeniyle yorum açısından sınırlılığı bulunmaktadır.

Literatürde yer alan çok sayıda çalışma gözden geçirildiğinde; madde kullanımının cinsiyet değişkeni açısından farklılaştığı, erkeklerde daha yaygın olduğu ve erkeklerin daha fazla madde ve madde bağımlılığı ile ilişkili olduğu gözlenmektedir. Ögel ve ark. (2005) tarafından madde kullanan gençler arasında yapılan çalışmada, erkeklerde madde kullanım oranı kadınlara oranla 1.7 kat daha fazla olduğu bulunmuştur. Yapılan diğer bir çalışmada (Tansel, 2006), kız öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddelerin etkileri ve zararları konusunda erkek öğrencilere oranla daha fazla bilgi sahibi oldukları ve konuya daha temkinli ve duyarlı yaklaştıkları sonucuna varılmıştır. Kız ergenlerin erkek ergenlere oranla bilinç düzeylerinin daha yüksek olması kızlarda madde kullanım oranının düşüklüğünü açıklamaktadır. Cinsiyet değişkeninin madde kullanımında önemli bir faktör olduğu ve kadınlar arasında daha az görüldüğü bilinmektedir (Herken ve ark., 2000). Yancar (2005) tarafından yapılan çalışmada da bu çalışmadaki oranlara yakın olarak olguların %89'unu erkekler, %11'ini kızlar oluşturmuştur. Türkiye'de madde bağımlıları ile yapılan diğer bir çalışmaya göre bağımlıların %94.7'si erkek, %5.3'ü kadın olarak bulunmuştur (Tamar ve Ögel, 1997). Araştırmalar, kızların aile desteğine ve disiplinine pozitif karşılık verdiği, erkeklerin ise bazen negatif karşılık verdiğini göstermiştir (NIDA, 2003). Türk kültüründe kadınların sigara dahil her türlü maddeyi kullanımlarının olumsuz algılanması, maddenin bağımlılık yapıcı özelliği ve yasal olarak getireceği yaptırımlar nedeniyle kadınların madde kullanımına daha az yöneldikleri söylenebilir. Geleneksel aile yapısının ve kadının sosyal yaşamdaki yerinin ve rolünün az olmasının etkisiyle erkeklere oranla madde ile temaslarının daha düşük olması kadınlarda madde kullanımının azlığını açıklayan bir başka neden olarak belirtilebilir. Ülkenin sosyo-kültürel yapısının yansımalarının etkisiyle kız çocuklarının yetiştirilme biçiminin, farklı çevrelere girebilme ve farklı arkadaşlar edinme konusunda getirdiği kısıtlılıklar kızlarda madde kullanım düşüklüğünü açıklamaktadır.

Madde kullanan grupta bulunan ergenlerin yaş dağılımlarına bakıldığında, 14-20 yaş aralığında olanların %37.1'nin 17 yaş grubundan olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde, madde kullananların çoğunlukla genç yaşlarda olduğu görülmüştür. Swendsen ve ark.'nın (2002) yaptığı çalışmada madde kullananların genç yaşta olduğu yönünde elde edilen bulgu, bu çalışma sonucuyla da tutarlıdır. Madde bağımlılığı ile cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik düzey gibi demografik değişkenler arasında nedensellik ilişkisini doğrulamayan çalışmalar olmakla birlikte 18 yaş öncesi grubun madde kullanımının bağımlılığa dönüşmesi açısından yüksek bir risk grubu olduğu bilinmektedir. Bu sonuçlar daha çok yaş değişkeni açısından ortaya çıkan sonuçlar ile ilk madde kullanım yaşı arasındaki tutarlılıklardan yola çıkılarak söylenilebilir. Stanton (1995) erken yaşta sigara kullanmaya başlayan ergenlerin yetişkinliğe geçerken nikotin bağımlısı olmalarının daha büyük bir olasılık olduğu sonucuna varmıştır (Akt. LLOYD-Richardson ve ark., 2002).

Madde kullanım nedenleri ile yaş faktörü arasında anlamlı ilişki olduğu çok sayıda çalışma ile desteklenmiştir. Boys ve ark. (2001), kaygıdan kurtulmak için madde kullandıklarını belirten katılımcıların genç yaşta olduklarına dikkat çekmiştir. Madde kullanımının yaş ile sistematik bir ilişkisi olduğu kabul edilmektedir. Ergenlikten yetişkinliğe doğru özellikle 20 yaşın ortalarından sonra bir düşüşe geçildiği görülmektedir. Madde kullanımının tipik olarak 30 yaş öncesine ait bir konu olduğu (Bachman, Madsworth, O'Malley, Johnston ve Schulenberg, 1997) genç yetişkinlik döneminde önemli artış içinde olduğu ve otuzlu yaşlarda ise madde kullanımında bir düşüş yaşandığı belirtilmektedir (Akt. Flora ve Chassin, 2005). Bu çalışmadan elde edilen bulgu paralelinde Tuncer ve ark. (1988) tarafından yapılan çalışmada madde kullananların yaş ortalaması 17, Demirberk ve ark. (1991) tarafından yapılan çalışmada ise 15 olarak bulunmuştur. Öztürk-Kılıç ve ark. (1996) yaş ortalamasını 16.5 olarak bulmuştur. Bu ortalamalar bu çalışmadaki

ortalamalara oldukça yakındır. 15-24 yaş grubunda ise 25 yaş üstüne göre madde kullanım yaygınlığı daha yüksek olarak bulunmuştur (Ögel, 2005).

Bu çalışmada, madde kullanan gruptaki ergenlerin okul terk etme oranları değerlendirildiğinde %16.1'inin ilköğretimi ve %24.2'sinin liseyi terk ederek eğitimlerini yarıda bıraktıkları görülmektedir. Bu oranların maddeyle tanışma, madde kötüye kullanımı ve bağımlılıkla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Olguların %17.74'ünün 9. sınıftan terk oldukları görülmüştür. Ergenlik dönemi etkisi ve ilköğretimden liseye geçiş aşaması olarak değerlendirildiğinde, kritik dönem olduğu sonucuna varılabilmektedir. Literatürde madde kullananlar arasında yapılan çok sayıda çalışmada madde kullananların genellikle eğitimlerini yarıda bıraktıkları görülmüştür. Okul terki ve sınıfta kalma okul başarısızlığının bir göstergesi olarak düşünülmektedir. Ögel (2004) tarafından yapılan çalışmada eğitimi olmayan ya da ilkokulu terk edenlerin oranı bu çalışmadaki orana yakın olarak %39.6, Evren ve ark. (2001) tarafından yapılan çalışmada ise eğitimini yarım bırakanların oranı %86.2 olarak bulunmuştur. Gençlerin çoğunun madde kullanımına esrarla başladığı düşünüldüğünde, esrarın entelektüel seviyeyi düşürmesinden dolayı (Pape, 1996) ortaya çıkan başarısızlık tablosu ve buna bağlı olarak gelişen okul terklerinin madde kullanımıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Akt. Ögel ve ark., 2005). Uçucu madde kullananların büyük kısmının eğitimlerini yarım bıraktıkları yönündeki bulgular göz önüne alındığında, okullarda yapılan çalışmalarda tespit edilen madde kullanım oranlarının gerçek kullanım oranlarını tam yansıtmadığı söylenebilir. Madde kullananlarda okul terk oranı yüksek olduğundan okullarda yapılan çalışmalarda bu olguları tespit oranı düşük olabilmektedir. Evren ve ark. (2001) tarafından bildirildiği üzere, eğitim sürecine uyumsuzluk olarak değerlendirilen devamsızlık, okul başarısızlığı, okul terki gibi özellikler (Akdemir ve ark., 1995; Öztürk-Kılıç ve ark., 1996; Aytaçlar ve ark., 1997), bu çalışmada da öne çıkan özellikler olmuştur.

Adli sorun açısından bakıldığında olguların %71'i adli sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Adli sorun yaşanan nedenler açısından değerlendirildiğinde ise %45.3'ünün madde ile yakalanma nedeniyle adli sorun yaşadıkları görülmüştür. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde benzer olarak %51 (Dudular, 1991) ve %60 oranlarıyla (Tamar ve ark., 1997) madde bulundurmaktan dolayı yasal sorun yaşandığı görülmüştür. Madde kullanımı geçmiş dönemlerde daha çok yüksek gelirli ailelerin çocukları arasında yaygın iken, 1998-2001 yılları arasında yapılan çalışmalar dar gelirli aile çocuklarında görülme oranı %47 artış gösterdiğini belirtmiştir. Swendsen ve ark. (2002) tarafından yapılan çalışmada, madde kullananların genellikle alt sosyo-ekonomik düzeyden oldukları görülmüştür. Alkol, sigara gibi yasal madde kullanımıyla başlayan ve sonrasında da esrara geçiş yapan gençlerle yapılan bir çalışmada (Tarter ve ark., 2006), yoksul ve kenar mahallelerde yaşayan gençlerin uyuşturucu maddelere daha fazla maruz kaldıkları ve ebeveynlerinin daha duyarsız olduğu bulgusu elde edilmiştir. Maddeyi alacak parayı bulabilmek için daha çok suça yönelindikleri görülmüştür. Opioid ve uçucu madde bağımlıları ile yapılan çalışmalarda (Kuru, 1997; Demirberk, 1991) %24 ile %61.7 oranlarında yasal sorun yaşadığı görülmüştür. Alkol kullanımında da suç işleme oranı genel nüfusa göre daha fazla bulunmuştur. Modestin ve ark. (1996) suç işleme oranını alkol kullananlarda %68, alkol kullanmayanlarda %37 bulmuşlardır. Bu çalışmada da literatür ile uyumlu olarak, olguların yarısından fazlasının yasalarla sorun yaşadığı saptanmıştır.

Evren ve ark. (2001) tarafından yapılan çalışmada yasalarla sorun yaşadığını belirten olgu sayısı 38 (%52.8) olarak saptanmıştır. Bunun %11.1'inin madde kullanımı ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu çalışmada elde edilen sonuç bu oranlara karşın oldukça yüksek çıkmıştır. Bu sonuç aradan geçen yıllar içinde madde kullanımı ve suça yönelme davranışının arttığını göstermektedir. Madde kullanımının yasal yönünü tartışan uzmanların üzerinde durdukları önemli iki nokta bulunmaktadır. Madde kullananların suç işleme potansiyeli mi vardır yoksa madde kullanımı suça yönelten bir durum mudur? Suç ile madde kullanımı arasında nedensellik olduğu

tartışılmakla birlikte madde kullanımı ile suç davranışı arasında ilişki olduğu (Milgram, 1993) ve madde kullanımının suça eğilimli davranışın bir parçası olduğu (Risser, 1995) ileri sürülmüştür (Akt. Ögel ve ark., 2010). Ülkemizde yapılan bir çalışmadan elde edilen bulgular (Alpay ve ark., 1995) madde kullanımı ile suç davranışı arasında ilişki olduğunu desteklemektedir.

Bu çalışmada, madde kullanan kızların özdenetim-sorumluluk kişilik özelliği madde kullanmayan kızlardan daha düşük bulunmuştur. Bu sonuç madde bağımlısı kız ergenlerin kendini kontrol etme, sorumluluk bilinci yönünden yetersiz olduklarını ve kendini kontrol etmede diğerlerine oranla daha fazla sorun yaşadıklarını göstermektedir. McCrae ve Costa (1987), bir çok araştırma sonucunun sorumluluk boyutu ile gerçek yaşam olayları (alkolizm, akademik başarı, iş başarısı) arasında korelasyonlar bildirdiklerine dikkat çekmektedir. Madde kullanan erkeklerin dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim/sorumluluk ve gelişime açıklık kişilik özelliklerinin madde kullanmayan erkeklerden daha düşük olduğu, duygusal tutarsızlık boyutundaki puanlarının ise daha yüksek olduğu görülmüştür. Madde bağımlılarında olumlu olarak değerlendirilen kişilik özelliklerinde düşük düzeye sahip olma ile yüksek duygusal tutarsızlık ergen madde kullanımı ile kişilik özellikleri arasındaki bağlantıyı açıklayabilecek bir ilişkiye işaret etmektedir.

Madde kullanan ergenler yaş değişkenine göre kendi aralarında karşılaştırıldığında, 17-20 yaş grubundaki madde kullananların yumuşak başlılık kişilik özelliklerinin 14-16 yaş grubundaki madde kullananlara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çalışmada madde kullananların yumuşak başlılık kişilik özelliğinin yaş ilerledikçe görülme oranının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Madde kullananlar arasında yaş ile diğer kişilik boyutları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Gülgöz (2002) yaptığı çalışmada yaş değişkeni ile beş faktör kişilik özelliklerinden dışadönüklük, gelişime açıklık ve yumuşak başlılık boyutları arasında anlamlı ilişki bulmuş, yaş ile duygusal tutarsızlık ve özdenetim/sorumluluk boyutları arasında anlamlı ilişki saptamamıştır.

Bu araştırmada, bütün boyutlarda anlamlılık düzeyinde olmasa da madde kullananlar ve kullanmayanlar arasında 17-20 yaş grubunun puan ortalamalarının 14-16 yaş grubundan yüksek olduğu bulunmuştur. Gülgöz'ün (2002) çalışmasında ortaya çıkan bulgunun tersine, ileri yaş grubundakilerin duygusal tutarsızlık boyutundaki puanları daha alt yaştaki gruba oranla daha yüksek çıkmıştır. Shedler ve Block'un (1990) yaptığı çalışmada, 18 yaş grubu madde kullananların diğerlerine oranla güvensiz oldukları ve sağlıklı ilişkiler kuramadıkları görülmüştür. Bu çalışmada Gülgöz'ün (2002) çalışmasındaki bulgulara paralel olarak madde kullananlarda dışadönüklük, gelişime açıklık ve özdenetim/sorumluluk puan ortalamaları ileri yaşta daha yüksek bulunmuştur. Almanya, İngiltere, Çek Cumhuriyeti, İspanya ve 'Türkiye' de yapılan çalışmalarda yaş ilerledikçe duygusal tutarsızlık, dışadönüklük, gelişime açıklık puanlarında düşüş yaşandığı, özdenetim/sorumluluk ve yumuşak başlılık puanlarında da artış olduğu sonucu elde edilmiştir (Gülgöz, 2002). Bu bulguların bir kısmı bu çalışmada madde bağımlısı olmayan grubun ortalamaları açısından kısmen desteklenmiş olup bütün boyutlarda tam bir örtüşme olmadığı görülmektedir. Buna göre duygusal tutarsızlık ve gelişime açıklık boyutlarında düşüş; özdenetim ve sorumluluk boyutunda ise artış olduğu görülmekte olup bu üç boyuttaki sonuçlar literatürdeki bulgularla tutarlıdır.

Maddeye başlama yaşına göre madde kullanan ergenlerin kişilik özellikleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı, maddeye başlama yaşının kişilik özellikleri üzerinde önemli bir faktör olmadığı saptanmıştır. Madde kullanan ergenler arasında adli sorun yaşayanlar ile yaşamayanlar adli sorun değişkenine göre karşılaştırıldığında kişilik özelliklerinin farklılaşmadığı görülmektedir. Ergenlerin madde kullanmaları mı onları yasal soruna itmekte yoksa onların kişilik eğilimleri mi yasal soruna yönlendirmekte olduğu cevaplanması gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada anlamlı bir farklılık çıkmasa da kişilik bozukluğu

olanların daha fazla yasal sorun yaşadığının saptandığı araştırmalar bulunmaktadır. Almanya' da 100 eroin bağımlısı ile yapılan bir çalışmada (Richter ve ark., 2004), kişilik bozukluğu olanların, psikolojik durum, iş-destek durumu ve aile-sosyal destek alt başlıklarında kontrol grubuna göre daha yüksek puanlar aldıkları ve daha çok yasal sorun yaşadıkları saptanmıştır (Akt. Yancar, 2005).

Bu çalışmada, hem madde kullanan ergenler hem de kullanmayan ergenler arasında göç değişkeni ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatürde bu sonucu destekleyen bulgular olduğu gibi tam tersi yönde bulguların elde edildiği çalışmalar da bulunmaktadır. Sosyologlar tarafından "horizontal mobilite" (yatay hareketlilik) olarak tanımlanan göç, bireylerin uyum yeteneğini zorlayarak onları bazı yeni düşünce ve davranış biçimine itmektedir. Kişilik yapısının şekillenmesi çocukluk ve ergenlik çağındaki sosyalleşme sürecinin doğal bir sonucu olduğundan bu dönemlerde yaşanan göç bireysel düzeyde sosyal ve kültürel devamlılığın kaybolmasına neden olmaktadır. Bilişsel ve duygusal alanda yaşanan bu sorunlar psikoaktif madde bağımlılığına neden olan "kimlik bunalımına" yol açmaktadır (Saydam, 1987).

Ergenlerin benlik saygısı cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, madde kullanan ve kullanmayan gruptaki kız ergenler arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı, erkek ergenler arasında ise madde kullanmayan erkeklerin benlik saygısının madde kullanan erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde ortaya çıkan sonuçlara paralel olarak bu çalışmada da madde kullananlarda benlik saygısı daha düşük çıkmıştır. Yapılan çok sayıda çalışmada düşük benlik saygısının yalnızlık, kaygı, yaşamdan hoşnut olmama, kolay öfkelenme, depresyon, intihar, suç işleme ve madde bağımlılığı ile ilişkili olduğu aktarılmıştır (Koçak, 2008).

Yaş değişkeni açısından bakıldığında madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Turan ve ark. (1998) tarafından yapılan çalışmada, benlik saygısı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç, araştırmacılarca geç ergenlik dönemindeki örnekleme bağlanmıştır. Uzmanlar geç ergenlik dönemini benlik saygısının pekiştiği dönem olarak değerlendirmektedirler (Turan ve ark., 1998). Ergenlik döneminde yaş ile benlik saygısı arasında tutarlı bir ilişki olmadığını belirten çalışmalar olmakla birlikte çocukların benlik saygısı düzeylerinde, ön ergenlikten geç ergenliğe doğru tutarlı bir artışın olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Uyanık-Balat ve Akman, 2004). Mullis, A.K., Mullis, R.L ve Normandin (1992) tarafından 14-19 yaş 270 kişilik bir ergen grubu ile yaptıkları çalışmada benlik saygısının yaşla birlikte arttığı, ortaokuldan liseye geçiş aşamasının benlik saygısının gelişimi açısından en kritik dönem olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda cinsiyetle benlik saygısının gelişimi arasında önemli bir ilişki olmadığı, ancak ailenin gelir durumu, eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik düzeyinin önemli bir etken olduğu ortaya çıkmıştır. Benlik saygısı ile yaş arasındaki ilişki ile ilgili bir farklı açıklama Brack, Orr ve Ingersoll (1988) tarafından yapılmıştır. 6, 8, 10. ve 12. sınıflarda okuyan 135 öğrenci ile yaptıkları çalışmada benlik saygısının yaşla değil, zekayla ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Razi ve ark. (2009) ile Yüksekaya (1995) tarafından yapılan çalışmalarda da yaş değişkeni ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır.

Bu çalışmada madde bağımlısı ergenlerin benlik saygısı düzeyi ile sosyal güvence değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre sosyal güvencesi olmayan ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin, güvencesi emekli sandığı olan ergenlerden anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Aile güvencesi emekli sandığı olan ergenlerin benlik saygıları daha yüksek bulunmuştur. Kendini güvende hissetme, gelecek umudu olma ve sağlık güvencesinin olması ergenleri rahatlatan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, ailesel risk etkenlerini belirlemek üzere, benzer değişkenlerle madde kullanan ergenlerin ailelerine yönelik çalışmaların yapılmasının literature önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda benzer çalışmaların daha büyük örneklem grubu ile yapılmasında yarar olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A., Türkçapar, H., Öztürk-Kılıç, E., Dikmeer, İ. ve Özbay, H. (1995). Bir psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerde uçucu madde kullanımının psikososyal boyutları. *Kriz Dergisi*, 3(1-2), 215-218.
- Alpay, N., Karamustafaloğlu, N. ve Kükürt, R. (1995). Madde bağımlılarında suç. *Düşünen Adam*, 8, 16-17
- Aytaçlar, S., Ertekin, G., Türkcan, A. (1997). UMATEM' de yatan hastaların sosyo-demografik özelliklerini ve yaşam alanlarındaki sorunlarını değerlendirme. 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bildiri Özet Kitabı, Antalya, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ve Psikiyatri Derneği, s. 125.
- Boys, A., Marsden, J. ve Strong, J. (2001): Understanding reasons for drug use among young people: A functional perspective. *Health Education Research*, 16(4), 457-469
- Çelik, M.V. (2006). Madde bağımlılığı ile mücadelede ortaöğretim öğretmenlerinin yeri ve önemi. Elazığ İli örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çuhadaroğlu, F. (1985). Gençlerde benlik saygısı ile ilgili bir araştırma. *XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. Adana.
- Çuhadaroğlu, F. (1986) Adolesanlarda benlik saygısı. Uzmanlık tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Demirbek, B., Kalyoncu, A., Alpay, N. (1991). Uçucu madde bağımlılarının uçucu madde kullanım ve sosyo-demografik özelliklerinin incelenmesi. 25. *Ulusal Psikiyatrik Bilimler Kongresi Program ve Bildiri Özetleri Kitabı*. Akdeniz Üniversitesi.
- Dudular, T. (1991) Psikoaktif madde kullanan hastalarda temel esaslar ve suç. Uzmanlık tezi. İstanbul
- Evren, C, Ögel, K., Tamar, D. ve Çakmak, D. (2001). Uçucu madde kullanıcılarının özellikleri, *Bağımlılık Dergisi*, (2), 57-60.
- Flora, D.B. ve Chassin. L. (2005). Changes drug use during young adulthood: The effect of parent alcoholism and transition into marriage. *Psychology of Addictive Behaviors*, 19(4), 352-362
- Gülgöz, S. (2002). Five-factor model and NEO-PI-R'in Turkey. The five factor model of personality. R. R. McCrae ve J. Allik. (ed.). *Across cultures*. NY: Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
- Gürel-Yılmaz, G. (2009). Suça sürüklenen ve suça sürüklenmeyen ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Herken, H., Bodur, S. ve Kara, F. (2000). Üniversite öğrencisi kızlarda madde kullanımı ile kişilik ve ruhsal belirti ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 3, 40-45
- Koçak, E. (2008). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuğu, N., Akyüz, G., Erşan, E. ve Doğan O. (2000). Sanayi bölgesinde çalışan çıraqlarda madde kullanımı ve etkileyen etkenlerin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(1), 19-25.
- Lloyd-Richardson E.E., Papandonatos, G., Kazura, A., Stanton, C. ve Maura, R. (2002). Differentiating stages of smoking intensity among adolescents: Stage-Specific Psychological and Social Influences. *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 70(4), 998-1009.
- McCrae, R.R. ve Costa, P.T. (1987). Validation of the five factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90
- Modestin, J., Berger, A. ve Amman, R. J. (1996). Mental disorder and criminality. Male alcoholism. *Nerv Ment Dis*, 184 (7), 393-402

Kaya, Z. (2016). Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri ve benlik saygısı düzeylerinin sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4100-4116. doi:[10.14687/jhs.v13i3.3982](https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.3982)

- Mullis, A. K., Mullis, R. L. ve Normandin, D. (1992). Cross-sectional and longitudinal comparisons of adolescent self esteem. *Adolescence*, 27(105), 51-60
- Muus, R. E. (1980). Adolescent behavior and society (Third ed.). N Y: Random House
- National Institute of Drug Abuse. (2003). *Preventing drug use among children and adolescent*. (2nd ed.). A research-Based Guide for parents, educators and community leaders.
- Ögel, K. (2004). Ergen uçucu madde bağımlılarının özellikleri. UMATEM verileri. İstanbul
- Ögel, K. (2005). Madde kullanım bozuklukları epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri J Int Med Sci*, 1(47), 61-64.
- Ögel, K., Erdoğan, N. ve Aksoy, A. (2005). Ecstasy: Küreselleşen dünyanın yeni değeri. *Yeniden YayınNo:\4*, İstanbul
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C. ve Sir, A. (2010). Madde kullanımı ve suç. 22/01/2011. www.ogelk.net/makale/suc_madde_yayin.pdf.
- Öztürk-Kılıç E., Altınoğlu, I., Atasoy, N. (1996) Ergenlerde uçucu madde kullanımında rol oynayan faktörler. 5. *Anadolu Psikiyatri Günleri Program ve Bildiri Özetleri Kitabı*, 39.
- Polat O. (2002). *Sokak Çocukları*. İstanbul: Özgün Ofset
- Razi, G. S., Kuzu, A., Yıldız, A. N., Ocakci, A. F. ve Çamkuşu-Arifoglu, B. (2009). Çalışan gençlerde benlik saygısı, iletişim becerileri ve stresle baş etme. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), 17-26
- Saydam, M.B. (1987). İkinci kuşak göçmenler ve psikoaktif madde bağımlılığı. Uzmanlık tezi. İstanbul Tıp Fakültesi
- Shedler, J. ve Block, J. (1990). Adolescent drug use and psychological health. A longitudinal inquiry. *American Psychological Association*, 45(5),612-630
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2004). *Kuramdan uygulamaya beş faktör kişilik modeli ve beş faktör kişilik envanteri (5FKE)*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi (Özgün, 185 sayfa).
- Swendsen, J. D., Conway, K. P., Rounsaville, B. J., ve Merikangas, K. R. (2002). Are personality traits familial risk factors for substance use disorder? Results of a controlled family study. *American Psychiatric Association*, 159, 1760-1766
- Tamar, D. ve Ögel, K. (1997). Ergenlik döneminde madde kullanımı. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları*.
- Tamar, D., Ögel, K. ve Çakmak, D. (1997). Uyuşturucu madde kullanımının aile üstüne etkisi. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi, 99, 39
- Tansel, B. (2006). Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarter, R. E., Vanyukov, M., Kırisci, L., Clark, D. B. (2006). Predictors of marijuana use in adolescents before and after licit drug use: Examination of the gateway hypothesis. *Am J Psychiatry*, 163, 2134-2140
- Temel, Z. F. ve Aksoy, A. B. (2001). *Ergen ve gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Tevrüz, S ve Smith, T. Ş. (1996). Üniversite gençliğinin kişilik profilleri. *VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları* (21-23 Eylül 1994) Y. Topsever ve M. Göregenli, (ed.). (99-113). Turk Psikologlar Derneği Yayınları
- Tuncer, C, Tolgay, A., Beyazyürek, M. (1988). Uçucu madde bağımlısı hastaların psikolojik incelenmesi. 24. *Ulusal Psikiyatri ve Norolojik Bilimler Kongresi Serbest Bildiriler*, 802-806, GAT A, Ankara.
- Turan, M., Herken, H., Mutlu, N. ve Küçükcolbaşı, H. (1998). Öğrencilerde benlik saygısı ile ruhsal belirti dağılımı arasındaki ilişki. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi (9-11 Eylül 1998), 67-73
- Uyanık-Balat, G. ve Akman, B. (2004). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 175-183.

Kaya, Z. (2016). Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri ve benlik saygısı düzeylerinin sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4100-4116. doi:[10.14687/jhs.v13i3.3982](https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.3982)

Yancar, C. (2005). Madde bağımlılarında ikinci eksen komorbidite ve kişilik özelliklerinin bağımlılık şiddeti ve yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.

Yüksekkaya, S. (1995). Üniversite öğrencilerinde benlik saygısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Extended English Abstract

Purpose: Substance use, which is one of the important mental health problems, is an important problem that should be approached on a multidisciplinary basis because of its effects and results accompanied with social, psychological, and economical characteristics. Addicted individuals face physiological and psychological problems when they do not use the substance. The term “substance addiction” is used in cases when individuals use the substance, they have functional and interpersonal difficulties and also they need to increase the dosage to reach the desired cognitive, behavioral and emotional differences (Polat, 2002). Previous studies showed that personality traits are risk factors for substance addiction and low self-esteem, anxiety, and depression coexist with substance addiction. Therefore, personality traits and self-esteem are important fields of interest for researchers.

Adolescent is a period of change. Adolescents face developmental tasks such as individuation and separation from their parents. As suggested by some theoreticians like Erickson (1968) and Havinghurst (1972), certain behaviors such as testing own beliefs and values, adapting new identities and roles, and forcing the limits of the personality are considered normal during adolescence (as cited in Shedler & Block, 1990). From this point of view, adolescence is a period in which the adolescent engages in risky behaviors and faces the negative consequences of these behaviors. During this period, adolescents are open to some dangers because of the fact that their emotional bond with their families are loosen, but their identity formation has not yet completed and they have not gained independence. according to Muus (1980), with the loosen dependency with the family, the adolescent looks for forming new dependencies and peer groups become their new connections. When peers are seen as authority and become more effective than family, and being accepted by the peers becomes a reward, the social skill of saying "No" is not seen to be accepted, therefore leading risky behavior. Substance abuse is widely started as a result of this situation.

Method: This research which is continued descriptive and comparative, consists of 62 (SUD) and 62 without (SUD) totally 124 participants who are within the ages of 14-20. Datas of the research were collected by Five Factor Personality Inventory (FFPI) and Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE). Data analysis was carried out through SPSS 15.00 statistical package programme. In the evaluation of the data, when comparing two independent groups, “t test” was used, when the assumptions of normal theory were not achieved, “Mann-Whitney U Test” was used. One-Way ANOVA was used for the situations where there were more than two groups; when the assumptions of the normal theory were not achieved, “Kruskal-Wallis Test” was used. Statistical significance has been accepted as $p < .05$.

Findings: According to the findings, girls with substance abuse have lower levels of conscientiousness compared to the girls who are not using any substance. when compared with the boys who are not using any substance, boys with substance abuse have lower levels of extraversion, agreeableness, conscientiousness, and openness to experience; and higher levels of neuroticism. When age is taken into consideration, the results indicated that substance using adolescents between 17-20 had higher agreeableness scores compared to the substance using

adolescents aged between 14-16. On the other hand, no significant differences were found for adolescents who are not using any substance. Moreover, there were not any significant differences based on the age onset of substance use and immigration status. For self-esteem, boys who are using substance had lower self-esteem scores compared to the boys who are not using substance. There was no significant difference for the girls based on self-esteem.

Discussion: In the light of the literature, substance use is seen to show differences according to gender, with boys having higher prevalence rates and being associated with substance use and abuse. In a study conducted by Ögel et al. (2005), substance use is 1.7 times more for males compared to females. Research indicates that girls show more positive responses to their families' support and discipline, while boys sometimes show negative reactions (NIDA, 2003). A great number of studies support the significant relation between substance use reasons and age. Boys et al. (2001) indicated that subjects who claimed to be using substance to avoid anxiety are younger. The systematic association of age and substance use is accepted in the literature.

Results: In the light of the present finding, further studies considering the similar variables for the families of adolescents who are using some substance would provide more information to determine familial risk factors. Moreover, expanding similar studies to larger samples would also be beneficial.